

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

МІЖВУЗІВСЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ, ПРИУРОЧЕНА
ДНЮ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ
29 жовтня 2024 року

«СИЛА МОВИ:
ДУХ, ЗБРОЯ, ІНТЕЛЕКТ»

Ірина ФАРІОН

Львів 2024

«Сила мови: дух, зброя, інтелект»: збірник тез доповідей Міжвузівської наукової конференції, приуроченої Дню української писемності та мови курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, м. Львів, 29 жовтня 2024 року. Львів: ЛДУ БЖД, 2024. 174 с.

РЕДКОЛЕГІЯ:

- Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ** полковник служби цивільного захисту, кандидат історичних наук, доцент, начальник факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
- Ігор КОВАЛЬ** підполковник служби цивільного захисту, кандидат педагогічних наук, заступник начальника факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
- Лідія ВЕРБИЦЬКА** кандидат філологічних наук, завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
- Ірина БАБІЙ** кандидат пед. наук, професор кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
- Тетяна БОТВИН** доктор філософії, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
- Тетяна КОНІВЦЬКА** кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
- Марина КУЛЬЧИЦЬКА** кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
- Галина ХЛИПАВКА** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД

УДК 81-112

**«МАЛІ НЕ ЗДАТНІ ЗРОЗУМІТИ ВЕЛИКИХ»:
МОВОЗНАВЕЦЬ ЮРІЙ ШЕВЕЛЬОВ*****Оксана ПОГОРЕЦЬКА***

Науковий керівник – Тетяна КОНІВІЦЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

«Історія культурних зв'язків між Україною та росією – це велика історія, великої та ще не закінченої війни. Як усяка війна вона має наступи й відступи, знає перекинчиків і полонених». Ця цитата пролунала з уст великого мовознавця Юрія Шевельова, про якого розповідала Ірина Фаріон і, власне, сьогодні я. Його ім'я було заборонено, адже він довів самотність української мови, зруйнував міф про спільну колиску української мови з російською.

Малі не здатні зрозуміти великих! Такі вчені, як Шевельов, народжуються не раз на сто років, а раз на тисячоліття. Не під силу сьогодні жодному лінгвісту чи літературознавцеві охопити такий обсяг досліджень, над якими працював Юрій Шевельов. Окрім цього, це чоловік, який мав чітко визначену світоглядну систему, яка абсолютно екстраполюється на теперішні обставини [3].

Це людина-епоха. Це людина, яка заступила собою відсутність української держави. Він не був етнічним українцем. Справжнє його прізвище Шнайдер, в літературознавчому процесі він відомий як Шерех, а мовознавцям – як Шевельов. Така триєдність в одній постаті змушує українців зупинитися перед цією особистістю і збагнути, чому меморіальну дошку в Харкові йому знищували [4].

У свої молоді роки він став свідком, як більшовики, щойно прийшовши до влади, насильно змінювали мову, як знищували старі словники та друкували нові, звідки зникали тисячі питомих слів, що не мали прямих відповідників у російській мові. Ось так Юрій Шевельов згадував той час, коли правопис Івана Огієнка було заборонено: «Газети й інші видання перейшли на новий правопис

негайно – у травні 1933 року, ще до його публікації, і невідготовані читачі опинились перед доконаним фактом. Вражені викладачі і студенти раптом виявили, що правила яких вони дотримувалися, не дійсні, а які дійсні – не знати. Спочатку правила опублікували у малопоширеному журналі «Політехнічна освіта». Окремою книжкою вони ж з'явилися наприкінці 1933 року» [6]. Українську мову було максимально уподібнено до російської.

Юрій Шевельов розвивав мовознавство, але не в Україні, оскільки тут це було неможливо. «Наш обов'язок говорити тут те, чого там сказати не можна; спростовувати неправду, яка часом ширилася звідти; не давати в міру наших сил згаснути тому вогневі, який там запопадливо знищують; створити доробок, який перейде в майбутнє». Йому вдалось переїхати на Захід (до Німеччини, а згодом і до США). Але там славистику вивчали американці російського походження на чолі з Романом Якобсоном. І коли з'явився новий вчений, який хотів видати свою працю, він мав піти на 2 умови: згадати у своїй праці Якобсона (таким чином, той дуже швидко міг здобути собі авторитет та широке визнання у світі славистики), а також, щоб подана молодим вченим теорія вписувалась у прийнятну Якобсоном концепцію розвитку слов'янських мов. Проте ця концепція, заперечувала незалежний розвиток будь-яких слов'янських мов, окрім російської та сербсько-хорватської. Українська ж вважалась похідною від російської (перше уподібнили, а потім сказали «вона ж така подібна!»). Юрій Шевельов не пішов на угоду з дияволом [1].

За життя Шевельов видав близько 1000 мовознавчих праць, але справжнім твором всього його життя була «Історична фонологія української мови», написана англійською мовою, над якою працював мовознавець десятки років та завершив лише у 1979 році. У ній він відкинув теорію про спільний розвиток слов'янських мов та довів незалежний від інших мов розвиток української мови. Жодна слов'янська мова досі не має такого ґрунтового дослідження своєї фонологічної системи. «Історична фонологія української мови» зараз є обов'язковою працею для всієї міжнародної славистики і є найкращим дослідженням загальнослов'янської фонології. Тож завданням радянського мовознавства було максимально замовчати цю людину та його праці. І їм це вдалось – до кінця 80-х років прізвище Шевельова було заборонене в УРСР навіть для критики, забуте повністю [1]. На жаль,

його потужну працю лише у 2002 році було перекладено на чинний на той час правопис.

Працю-інтерв'ю про великого мовознавця дала й Ірина Фаріон у проекті «Велич особистості». Аналізуючи її, можна сказати, що Юрій Шевельов зробив вагомий внесок в українську культуру, мову та науку. Мовознавиця часто підкреслює значення Шевельова в контексті мовної політики та культурної ідентичності України. «Я хочу бути з тим народом, який, падаючи, здіймається», – так визначав своє майбутнє Шевельов [4]. Вона акцентує увагу на наукових працях Шевельова, його дослідженнях української мови та літератури. Інтерв'ю висвітлює, як Шевельов сприяв формуванню української культурної ідентичності, особливо в умовах радянського режиму, коли українська мова та культура зазнавали репресій. Також мовознавиця порівнює виклики, з якими стикається сучасна українська мова, з тими, які були в часи Шевельова, підкреслюючи важливість захисту мовних прав та популяризації української мови. Зокрема було згадано про такі риси Шевельова, як принциповість, відданість справі та вплив на молоде покоління.

Праця-інтерв'ю Фаріон про Юрія Шевельова є цінним матеріалом, який допомагає зрозуміти не тільки його особистість та внесок, але й ширший контекст боротьби за українську мову та культуру. Ірина Дмитрівна вдало поєднує науковий аналіз зі спогадами мовознавця, що робить цю бесіду дуже насиченою та змістовною [4].

І справді «Коло Шевельова розширюється» – так написала Лариса Масенко в одній із публікацій. «Україна ще відкриє для себе Шевельова» – Оксана Забужко назвала публікацію фрагментів зі свого листування з Юрієм Шевельовим. У 2013 році на фасаді будинку «Саламандра» в Харкові було встановлено меморіальну дошку мовознавцю Юрію Шевельову. Проте її було демонстративно знищено. Українські інтелектуали назвали цю подію «посміховищем». Незадовго після акту вандалізму у Харкові у середовищі львівських інтелектуалів виникла ідея вшанування вченого у Львові. І вже того ж року меморіальну дошку було встановлено у Львові на фасаді будинку, в якому впродовж 1943-1944 років проживав Юрій Шевельов. А вже у 2024 році з

коментарем: «Ми повертаємо борги, як усі дорослі люди, Юрію Шевельову, тим, хто був замучений. Це символ цілого покоління, котре було репресоване», – відкрили відновлену меморіальну дошку у Харкові» [2]. Також з травня 2021 року в колишньому помешканні Юрія Шереха діє мистецька резиденція. Юрій Андрухович перший серед резидентів який провів у квартирі мовознавця 10 днів. За словами письменника, у квартирі Шевельова створили комфортні умови для життя і творчої роботи. «Ця квартира – це такий акцент у цій історії, ми витягнули на поверхню те, що довгий час хотіли забути... Вже все, ці люди в ефірі. Нам вже не потрібно доводити їх право говорити. А далі, очевидно, починається складніша історія, тому що музей – це про пам'ять, це не тільки про спільну пам'ять, а про те, чи ми готові прийняти цю пам'ять... Наскільки ми готові приймати такі біографії, такі складні життєписи. Це людина, яка хоче не втратити свою ідентичність, реалізуватися, не втратити себе і свої принципи і змушена якось вижити у цих тоталітарних режимах. І те, як ми приймаємо цей складний життєпис, демонструє те, в якій ціннісній системі ми перебуваємо», – висловились директорка Харківського літературного музею Тетяна Пилипчук. Також діячі цієї резиденції вважають, що це не просто квартира, а місце можливості вести діалоги та запрошувати людей, яких вони любимо, які для них дуже важливі та людей, для яких, Харків важливий [5].

На завершення хочу повторити цитату Юрія Шереха, яку кожному українцеві потрібно пам'ятати: «Історія культурних зв'язків між Україною і Росією – це історія великої і ще незакінченої війни». Інших стосунків між Україною та Росією не існує, тому, власне, і бачимо таку агресію на вшанування пам'яті чоловіка, який про це сказав ще у 1954 році, тобто у рік 300-ліття, так би мовити, «возз'єднання» України і Московії. Отже, в особі Юрія Шереха ми маємо не тільки видатного мовознавця, літературознавця, письменника, але й політика. Ми маємо пам'ятати, якою ціною та якою кількістю репресованих, засланих та страчених, величких людей світлої пам'яті маємо плоди їхніх зусиль, адже мова – це джерело нації, а пам'ять – це її майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бартовщук В. Людина, про яку точно зніматимуть фільми.

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=4830429770362123&set=a.132159770189170>.

2. У Харкові відкрили відновлену меморіальну дошку мовознавцю Юрію Шевельову. Укрінформ. 2024. <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3390079-u-harkovi-vidkrili-vidnovlenu-pamatnu-dosku-uriu-sevelovu.html>.

3. Фаріон Ірина. Український провінціалізм яскраво втілений у добкіних і кернерах. Онлайн-медіа «Інформаційне агентство «Главком». 2013. <https://glavcom.ua/columns/farion/121974-ukrajinskij-provintsijalizm-jaskravo-vtilenij-u-dobkinih-i-kernesah.html>

4. Фаріон Ірина. Юрій Шевельов – український мовознавець німецького походження | Велич особистості. <https://www.youtube.com/watch?v=rS8I1kyqniI>

5. Цветкова С., Сметана М. Квартира Шевельова у Харкові стала творчою резиденцією. Суспільне Харків. 21 травня 2021. <https://suspilne.media/kharkiv/132454-kvartira-sevelova-u-harkovi-stala-tvorcou-rezidencieu/>

6. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Пороги і запоріжжя. Харків. 1998. с. 341

УДК 82-9.82-92.808.1

**МОВНА СТІЙКІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПОРУ В
КУЛЬТУРНИХ ПРОДУКТАХ: ЛІТЕРАТУРА, МУЗИКА,
КІНЕМАТОГРАФ**

*Ірина СИНЕВСЬКА
Остан СОЛОНИНКА*

Науковий керівник - Надія САЛАМІН

*викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Ви розмовляєте російською в Україні, читаете Достоєвського, живете на вулиці Толстого? Ще 5-10 років тому тисячі наших громадян на подібні запитання уперто відповідали

Оксана ПОГОРЕЦЬКА

МАЛІ НЕ ЗДАТНІ ЗРОЗУМІТИ ВЕЛИКИХ: ВЕЛИКИЙ МОВОЗНАВЕЦЬ
ЮРІЙ ШЕВЕЛЬОВ.....68

Остан СОЛОНИНКА, Ірина СИНЕВСЬКА

МОВНА СТІЙКІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПОРУ В КУЛЬТУРНИХ
ПРОДУКТАХ: ЛІТЕРАТУРА, МУЗИКА, КІНЕМАТОГРАФ.....72

Альона ДРОБНА

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛШІ ЯК МОДЕРНІЗАТОР УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..76

Олександр ШВЕЦЬ

НАЦІОНАЛЬНО-КРЕАТИВНА МІСІЯ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА В
ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ІРИНИ ФАРІОН.....79

СЕКЦІЯ 3

МОВА І НАЦІОНАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ МОВНИХ ДИСЦИПЛІНН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Олександра ДЕРІКОНЬ

ІНКЛЮЗИВНЕ МОВНЕ НАВЧАННЯ: СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО
СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ВСІХ СТУДЕНТІВ.....83

Владислав ІВАНЮК

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ
ПРАВООХОРОННОЇ СФЕРИ.....87

Остан ІВАЦІШИЙ

МОВА В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....90

Вероніка МАРТИНЕЦЬ

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКА
ПРАВООХОРОННОЇ СФЕРИ.....93